

Český statistický úřad v souladu se zákonem č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, ve znění pozdějších předpisů a s ohledem na zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně individuálních dat, uskutečnil v období únor až duben 2006 další výběrové šetření o příjmech a životních podmínkách domácností pod názvem „Životní podmínky 2006“.

Povinnost každoročně realizovat takovéto zjišťování v ČR jakožto národní modul šetření EU-SILC (European Union - Statistics on Income and Living Conditions) vyplývá z novelizace Nařízení (EC) 1177/2003 a navazujících prováděcích nařízení Evropské komise. EU se současně podílela na financování tohoto šetření.

Účelem šetření je získávat reprezentativní údaje o příjmovém rozdělení jednotlivých typů domácností, údaje o způsobu, kvalitě a finanční náročnosti bydlení, vybavení domácností předměty dlouhodobého užívání a o pracovních, hmotných a zdravotních podmínkách dospělých osob žijících v domácnosti. Součástí šetření Životní podmínky 2006 byl samostatný modul zaměřený na sociální participaci.

1. Organizace šetření

1.1 Výběr domácností

Zjišťování se uskutečnilo ve všech krajích ČR. Nově bylo do šetření vybráno 5750 bytů (1. vlna), zároveň byly opakovaně navštíveny byty s domácnostmi vyšetřenými v roce 2005 (2. vlna) v počtu 4286 na původní adrese a dalších 120 na nové adrese dodatečně po zjištěném přestěhování.

Výběrový plán byl založen na náhodném dvoustupňovém výběru pro každý kraj nezávisle tak, aby celkový počet vybraných bytů byl úměrný velikosti jednotlivých krajů. Na prvním stupni byly na základě Registru sčítacích obvodů náhodně vybrány sčítací obvody (dále též SO), ve vybraných sčítacích obvodech bylo následně na druhém stupni vybíráno 10 bytů.

Před výběrem sčítacích obvodů bylo nutné oporu výběru upravit tak, aby mohly být do šetření zařazeny i sčítací obvody s malým počtem bytů a bylo tak dosaženo požadovaného pokrytí celého území ČR. Malé SO (s méně než 20 trvale obydlenými byty) byly proto nejprve sloučeny s jiným SO v rámci obce a do opory výběru SO byl zařazen tento sloučený SO. V některých případech je proto 10 vybíraných bytů rozděleno do dvou, výjimečně i více, sčítacích obvodů.

Pracovištím ČSÚ v jednotlivých krajích byly zaslány seznamy takto vybraných bytů s adresou a pořadovým číslem vybraného bytu v domě. Jejich úkolem bylo zjistit a do seznamů doplnit jména uživatelů vybraných bytů.

1.2 Zjišťování údajů v domácnostech

Vlastní šetření ve vybraných bytech proběhlo od 25. února do 23. dubna 2006. Pro práci s domácnostmi byli na úrovni krajů vyškoleni tazatelé, kteří byli honorováni podle počtu přidělených a vyšetřených bytů. Zjišťování údajů v domácnostech bylo nejobtížnější částí celého šetření; tazatelé především museli přemoci obecnou neochotu obyvatelstva sdělovat své příjmy a trpělivě vysvětlovat, proč právě jejich domácnost byla vybrána a proč je takové šetření nutné.

Jednotkou zjišťování byl byt, tzn. do šetření byly zahrnuty všechny osoby, které měly v době šetření ve vybraném bytě obvyklé (tzn. jediné nebo hlavní) bydliště. Toto pravidlo se uplatňovalo i na cizí státní příslušníky a podnájemníky. Šetření probíhalo formou rozhovoru a

zjištěné údaje tazatel zapisoval do předepsaných formulářů. Referenční období bylo odlišné pro různé okruhy otázek, což je podrobněji popsáno v kap.2

Dotazník A se vztahoval k celému bytu, obsahoval seznam obvykle bydlících osob a jejich sociálně-ekonomické charakteristiky: rok narození, pohlaví, rodinný stav, rodinné vztahy, rok sňatku, nejvyšší dokončené vzdělání a převažující ekonomická aktivita v roce 2005. Dále se u každé osoby zjišťovaly údaje o společném hospodaření s jinými osobami bydlícími v bytě, vztah k uživateli bytu a osobě v čele hospodařící domácnosti.

Dotazník B se vyplňoval zvlášť za každou samostatně hospodařící domácnost a byl zaměřen na tyto skupiny otázek:

- bydlení – počet místností a plocha bytu, problémy spojené s bydlením, právní forma užívání bytu, údaje o hypotéce, náklady na bydlení, subjektivní hodnocení zátěže celkových výdajů na bydlení,
- péče o děti do 12 let - počet hodin strávených v různých zařízeních či péči dalších osob,
- finanční situace - splátky a spotřebitelské úvěry a subjektivní hodnocení jejich finanční zátěže, finanční dostupnost určitých výrobků a služeb, problémy se zaplacením některých plateb,
- vybavení předměty dlouhodobého užívání,
- transfery mezi domácnostmi - finanční a naturální přesuny příjmů a výdajů mezi domácnostmi a osobami, které nebydlí společně (alimenty, pravidelné příspěvky, náhrady způsobené škody, hodnota potravin, průmyslových výrobků a služeb získaných darem nebo darovaných),
- spotřeba produkce z vlastního hospodářství nebo podniku - respondentův odhad hodnoty bezplatně získaných průmyslových výrobků nebo služeb,
- dávky státní sociální podpory a sociální péče,
- příjmy z pronájmu,
- daně z nemovitostí.

Dotazník C byl vyplňován s osobami, které ke konci roku 2005 dovršily věk 16 let a více. Zjišťovaly se údaje v následujících oblastech:

- pracovní aktivita - sebezaražení respondentů do jedné z činností (plný úvazek, částečný úvazek, nezaměstnaný, student, důchodce, pracovní neschopnost, v domácnosti, jiné), u nezaměstnaných způsob hledání práce, u neaktivních důvod nehledání práce, údaje o bývalém či současném hlavní zaměstnání, vedlejší činnost,
- příjmy - příjmy ze závislé činnosti, příjmy z podnikání a jiné samostatně výdělečné činnosti, příjmy z vedlejších činností, požitky od zaměstnavatele, ostatní příjmy, sociální dávky, daně z příjmů,
- penzijní připojištění,
- zdraví,
- biografické informace,
- vzdělání,
- pracovní historie - hlavní druh ekonomické aktivity v jednotlivých měsících roku 2005.

1.3 Kontrola dotazníkového materiálu a pořízených dat

Přejímání dotazníkového materiálu od tazatelů, předběžnou vizuální kontrolu úplnosti vyplnění dotazníků, ověření správnosti identifikačních údajů a dokódování slovně zapsaných údajů o zaměstnání, odvětví činnosti a několika dalších ukazatelů zabezpečovala pracoviště ČSÚ v krajích. Zkontrolované a okódované dotazníky následně předaly k dalšímu zpracování v ústředí ČSÚ.

Pořízení dat metodou OCR (optickým čtením dokladů) probíhalo na specializovaných pracovištích ČSÚ v Praze, Brně a Českých Budějovicích. Při následné verifikaci byly opraveny nečitelné údaje a ověřena přípustnost číselných hodnot.

Věcně příslušný odbor pak znovu zkontroloval správnost identifikací, úplnost přečtených dotazníků a návaznost jednotlivých dotazníků v rámci domácnosti. Opravená data a obrazy dotazníků v elektronické podobě zaslal na příslušná krajská pracoviště, která podle jednotného programu zajistila důkladné logické kontroly, dohledání chyb a opravy dat. Čistá data pak od nich ČSÚ postupně přebíral k centrálnímu zpracování.

1.4 Počet vyšetřených a nevyšetřených domácností

V průběhu šetření se ukázalo, že mezi celkovými 10 156 byty v šetřeném vzorku bylo 394 případů (4 %), kdy byt byl neobydlený, adresa nebyla nalezena nebo šetření nepřicházelo v úvahu protože se domácnost odstěhovala apod.. Jelikož tazatel nesměl za tyto byty vybírat náhradní, proběhlo vlastní zjišťování v 9 762 bytech a 9 875 hospodařících domácnostech (HD), neboť v některých bytech žije více hospodařících domácností. Stručný přehled za HD v rozdělení na 1. a 2. vlnu je uveden v následující tabulce:

	Počet HD			% vyšetřenosti		
	celkem	1. vlna	2. vlna	celkem	1. vlna	2. vlna
Vyšetřených celkem	7483	3631	3852	75,8	65,5	89,0
Nevyšetřených celkem	2392	1916	476	100,0	100,0	100,0
odmítnutí šetření (neochota sdělovat informace)	1793	1421	372	75,0	74,2	78,2
domácnost nezastižena, dočasně nepřítomná	480	394	86	20,1	20,6	18,1
domácnost neschopna účasti (zdravotní důvody apod.)	96	79	17	4,0	4,1	3,6
jiné důvody (jazyková bariéra aj.)	23	22	1	1,0	1,1	0,2

Mezi „odmítnutí šetření“ jsou započítány i případy, kdy hospodařící domácnost neodmítne šetření jako celek, ale není ochotna uvést své příjmy, resp. jde o nedodržení definice vyšetřenosti v duchu pokynů pro šetření. Předepsaná metodika akceptuje nevyplnění otázek o příjmech nejvýše u jedné osoby, přičemž nesmí jít o osobu v čele domácnosti.

„Domácnost nezastižena, dočasně nepřítomná“ znamená, že tazatel i přes předepsaný počet opakovaných návštěv danou domácnost nezastihl.

Podíl vyšetřených hospodařících domácností v jednotlivých krajích se lišil od průměru za ČR zhruba o ± 10 procentních bodů.

Kraj	Celkem			1. vlna			2. vlna		
	HD v šetření	z toho vyšetřeno		HD v šetření	z toho vyšetřeno		HD v šetření	z toho vyšetřeno	
		počet	%		počet	%		počet	%
Hl. m. Praha	1190	676	56,8	741	317	42,8	449	359	80,0

Kraj	Celkem			1. vlna			2. vlna		
	HD v šetření	z toho vyšetřeno		HD v šetření	z toho vyšetřeno		HD v šetření	z toho vyšetřeno	
		počet	%		počet	%		počet	%
Hl. m. Praha	1190	676	56,8	741	317	42,8	449	359	80,0
Středočeský	1062	751	70,7	613	391	63,8	449	360	80,2
Jihočeský	596	451	75,7	346	230	66,5	250	221	88,4
Plzeňský	583	462	79,2	309	213	68,9	274	249	90,9
Karlovarský	285	245	86,0	165	127	77,0	120	118	98,3
Ústecký	796	616	77,4	440	312	70,9	356	304	85,4
Liberecký	400	300	75,0	228	149	65,4	172	151	87,8
Královéhradecký	509	398	78,2	284	180	63,4	225	218	96,9
Pardubický	485	388	80,0	274	193	70,4	211	195	92,4
Vysočina	484	405	83,7	247	190	76,9	237	215	90,7
Jihomoravský	1016	746	73,4	591	358	60,6	425	388	91,3
Olomoucký	654	515	78,7	343	231	67,3	311	284	91,3
Zlínský	538	439	81,6	295	218	73,9	243	221	90,9
Moravskoslezský	1277	1091	85,4	671	522	77,8	606	569	93,9
ČR celkem	9875	7483	75,8	5547	3631	65,5	4328	3852	89,0

Účast domácností ve statistických šetřeních je dobrovolná, neexistuje zpravodajská povinnost vyplývající ze zákona, jako např. u sčítání lidu. Jako hlavní důvody odmítnutí šetření uvádějí domácnosti výhrady k zasahování do soukromí, obavy z případného zneužití sdělených informací, obavy vpustit cizí osoby do bytu apod. Některé domácnosti ze zásady odmítají sdělit o sobě jakékoliv informace.

1.5 Přepočítání dat na úhrn populace, korekce a dopočty

I když výběr nových bytů pro šetření byl realizován jako samovážící pravděpodobnostní výběr, významná míra non-response (2. vlna byla již ovlivněna návratností v roce 2005) narušila složení výsledného vzorku domácností, za něž jsou k dispozici údaje pro zpracování. Tato skutečnost je při zjišťování v domácnostech obvyklá a v šetření Životní podmínky 2006 byla ověřena již spolehlivým způsobem - srovnáním vybraných charakteristik s údaji z jiných statistik a dostupných administrativních zdrojů dat.

Deformace demografických charakteristik i sociální struktury získaného vzorku nedovoluje použít jednoduché techniky pro přepočítání dat na celou populaci založené např. na tzv. post-stratifikaci. Uspokojivá eliminace zkreslení je totiž základním předpokladem k získání nevychýlených odhadů. V praxi se používají již standardní postupy ke stanovení optimálního způsobu přepočtu zjištěných údajů - byla aplikována iterační metoda kalibrace vah, která minimalizuje rozdíl mezi známými (resp. odhadnutými) a z výběru přepočítanými hodnotami zvolených charakteristik.

Vzhledem k tomu, že jsou požadovány výstupy za hospodařící domácnosti i za jednotlivé osoby, uspokojivé řešení nabízí pouze systém tzv. integrovaných vah, tj. jediná soustava přepočítacích koeficientů. Na rotačním panelu, kde je zpracováván soubor složený z více podsouborů (v tomto konkrétním případě v něm jsou poprvé vyšetřené domácnosti

z výběru pro rok 2006 a opakovaně vyšetřené domácnosti z výběru pro rok 2005), se nabízí více teoretických možností, jak konstrukci koeficientů řešit. Obecně se doporučuje rozdělit vzorek domácností podle toho z jakého výběru pocházejí (za každou vlnu zvlášť) a využít přitom bohatších informací za opětovně navštívené domácnosti. Takový postup však při praktické realizaci nepřinesl lepší konzistenci výsledných odhadů z panelového hlediska, naopak vedl (vzhledem k menším četnostem v rozdělených podsouborech) ke zbytečně vysoké variabilitě vah a tím i nižší stabilitě těchto odhadů. Proto byla zvolena jednodušší kalibrační metoda zahrnující do výpočtů data za všechny domácnosti dohromady bez ohledu na to, z jakého výběru pocházely.

Jako opora pro výpočty byly stanoveny již osvědčené charakteristiky:

- ☐ počet trvale obydlených bytů v rozdělení podle:
 - druhu domu za každý kraj (NUTS3)
 - v rodinných domcích
 - v ostatní domech
 - odhady byly stanoveny na základě výsledků SLDB 2001 a přírůstků resp. úbytků počtu bytů za roky 2001 až 2005,
- ☐ počet osob bydlících v bytech dále rozdělených podle:
 - ekonomického statutu za každý kraj (NUTS3)
 - počet důchodců (osob pobírajících důchod kromě sirotčího) - odvozený z údajů Ministerstva práce a sociálních věcí a České správy sociálního zabezpečení podle stavu na konci roku 2005, přičemž byl odečten počet osob žijících v domovech důchodců,
 - počet nezaměstnaných - údaje z evidence MPSV za rok 2005 byly povýšeny odhadem neregistrované nezaměstnanosti na základě výsledků VŠPS,
 - počet samostatně činných osob - odhad stanovený na základě výsledků VŠPS za rok 2005,
 - počet dětí do 15 let včetně - z údajů demografické statistiky k 31. 12. 2005;
 - věkových skupin (do 15, 16-24, 25-34, 35-44, 45-54, 55-64, 65+) resp. pohlaví (muži, ženy) za ČR celkem
 - struktura podle údajů z demografické statistiky k 31. 12. 2005;
 - velikostních skupin obcí v rámci celé ČR (do 2 tis. obyvatel, 2000 - 9999, 10000 - 49999, 50 tis. a více obyvatel)
 - odhady byly odvozeny ze stavu obyvatelstva k 31. 12. 2005 v obcích podle správní organizace k 1. lednu 2006 z údajů demografické statistiky.

Protože šetření podléhaly pouze osoby žijící v bytech, byly na úrovni ČR od všech údajů z demografie odečteny odhady počtu osob (mladistvých, důchodců, ...) žijících v tzv. ústavních domácnostech (nápravných zařízeních, ústavech sociální péče, domovech důchodců apod.) podle údajů statistiky sociálního zabezpečení za rok 2005 a počty vězňů.

Jelikož výběrovou jednotkou je byt, byly přepočtové koeficienty konstruovány pro bytové domácnosti a posléze přiřazeny všem osobám i hospodařícím domácnostem v každé z nich.

Takto konstruovaný přepoččet úspěšně odstraňuje vliv non-response, tzn. zkreslení vzniklé z rozdílného složení domácností, jež nebyly vyšetřeny. Napravuje především demografickou a sociální strukturu, současně však eliminuje i s tím související deformaci příjmových ukazatelů ve výběrovém souboru.

Další zkreslení, které bylo nutno brát při zpracování dat v úvahu, vyplývá ze samotného způsobu šetření. Při zjišťování přímým dotazem v domácnostech dochází obvykle k tomu, že některé sdělené kvantitativní údaje jsou podhodnocené (zejména se to týká peněžních příjmů) anebo chybí zcela (tzv. částečná non-response). Aby se zbytečně nesnižovala velikost zpracovávaného datového souboru, byly takové případy nejprve ošetřeny a dopočteny korektními statistickými metodami a posléze zahrnuty do zpracování.

V šetření Životní podmínky 2006 byl počet případů, kdy tazatel získal většinu demografických aj. údajů za jednotlivé osoby, ale nepodařilo se mu získat údaje o příjmech jednoho z členů domácnosti, velice nízký. **Chybějící příjmy** u takových osob (naprosto zanedbatelný výskyt v 18 případech, stejně jako v předchozím roce) byly doplněny od jiné náhodně vybrané osoby (z jiné domácnosti) se stejnými charakteristikami, tj. byla použita zcela nejjednodušší tzv. hot-deck metoda.

Podhodnocení některých sdělených příjmů je přirozeným důsledkem toho, že respondenti mají buď snahu udávat nižší příjmy, než jaké ve skutečnosti měli, anebo si na některý příjem vůbec nevzpomenou. V podstatě se jedná o chybu zjišťování, u níž má zanedbatelný vliv samotná výše příjmů a jejich zdroj. Přesto jsou možnosti, jak toto podhodnocení eliminovat, do jisté míry omezené. Před zpracováním výsledků šetření Životní podmínky 2006 byly na úrovni jednotlivých osob provedeny pouze úpravy takových druhů příjmů, u nichž bylo možné se opřít o jiné dostatečně věrohodné statistické údaje nebo daňové aj. právní předpisy.

Údaje o hrubých příjmech ze závislé činnosti byly porovnány s odpovídajícími údaji o průměrných mzdách za rok 2005 ze statistiky práce podle jednotlivých odvětví. Na rozdíl od předchozího šetření a v souladu s obecnou praxí u příjmových šetření, byly příjmy z pracovní činnosti podhodnocené (zhruba jen o 5,4 %), přičemž se to vesměs týkalo příjmů, které byly respondenty uváděny jako odhady za rok. V tomto případě byly prvotní sdělené roční údaje přiměřeným způsobem navýšeny tak, aby se vypočtená průměrná měsíční hrubá mzda podle odvětví blížila údajům vykazovaným mzdovou statistikou. U příjmů z podnikání nebylo nutné provádět žádné korekce.

V případě sociálních dávek, na něž je právní nárok (rodičovský příspěvek, porodné a pohřebné, zčásti též peněžitá pomoc v mateřství), byl revidován jejich výskyt a částky byly doplněny nebo upraveny na odpovídající výši. Důchody byly ponechány v původní výši, protože tendence k podhodnocování je u nich zanedbatelná.

Částky uváděné nezaměstnanými osobami u položky hmotné zabezpečení uchazečů o zaměstnání byly nadhodnocené v důsledku toho, že určitá část respondentů tento druh příjmu nerozlišila od dávek sociální potřeby (dorovnání do životního minima). S ohledem na jejich výši a počet měsíců pobírání z nich byla určitá část převedena do dávek podmíněných sociální potřeby nebo do jiných sociálních příjmů.

Nebylo však možné odstranit podhodnocení nemocenských dávek (opomenutí v případě krátkodobých nemocí nelze z dostupných dat odhalit), dále pak dávek státní sociální podpory vázaných na výši příjmu v rozhodném (oproti šetření jiném) období, všech tzv. ostatních peněžních příjmů (z kapitálového majetku, z prodeje apod.) ani naturálních příjmů (spotřeby z vlastního hospodářství, transferů mezi domácnostmi).

Porovnání výsledných úhrnných příjmů z tohoto šetření s příjmy vykazovanými statistikou národních účtů za sektor domácností (i po jejich očištění od položek, které se při šetření v domácnostech nesledují) je poměrně obtížné. Co do objemu budou příjmy zjišťované přímým dotazem v domácnostech vždy nižší. Pro hodnocení jejich věrohodnosti a návaznosti v časové řadě hraje důležitější roli fakt, že vývoj příjmů domácností je v souladu s trendy národního účetnictví. Z tohoto pohledu jsou předkládané výsledky šetření Životní podmínky 2006 zcela srovnatelné s údaji za předchozí rok i s obdobnými statistikami ve vyspělých zemích Evropské Unie.

2. Metodické vysvětlivky k publikovaným údajům

2.1 Základní pojmy

Publikace zahrnuje samostatné výsledky za hospodařící domácnosti a za jednotlivce - osoby 16leté a starší. Konstrukce hospodařící domácnosti je v duchu § 115 občanského zákoníku založena na prohlášení osob bydlících ve vybraném bytě že spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby. Mezi 16leté osoby byly zahrnuty osoby, které tento věk dovršily ke konci roku 2005.

Časové hledisko zjišťovaných údajů:

- Demografické údaje (rodinný stav, vzdělání), údaje o bydlení a současné finanční situaci domácností se zjišťovaly podle aktuálního stavu v okamžiku šetření.
- Ekonomická aktivita se určovala podle převažujícího stavu v roce 2005, v případě rovnosti podle stavu ke konci tohoto roku; u osob, které v roce 2005 ukončily školní vzdělání, byl rozhodující stav ve 2. pololetí.
- Údaje o pracovní aktivitě se zjišťovaly podle aktuálního stavu v době šetření na základě „sebezařazení“ respondenta, v závislosti na tom pak příp. další údaje vztahující se k jeho současné anebo bývalé pracovní aktivitě (postavení v zaměstnání, druh zaměstnání - profese, odvětví činnosti).
- Údaje o peněžních i naturálních příjmech byly zjišťovány za celý rok 2005.
- Subjektivní otázky, zaměřené u hospodařících domácností na problémy spojené s bydlením a finanční situací domácnosti, se týkaly vesměs současného stavu. Pouze u plateb za bydlení a splátky různých půjček byl dotaz na období předcházejících 12 měsíců. U osob se subjektivně laděné dotazy týkaly aktuálního zdravotního stavu, zdravotních omezení trvajících nejméně 6 měsíců a návštěv lékařů za posledních 12 měsíců.
- Náklady na bydlení byly zjišťovány podle aktuální výše v době šetření. Pravidelné měsíční platby se zapisovaly většinou podle zálohy za měsíc březen 2006. Výdaje na běžnou údržbu, paliva, pojištění a ostatní nepravidelná vydání se uváděly jako roční částky, většinou jako odhad (údržba) nebo podle skutečnosti za rok 2005.

2.2 Popis ukazatelů

2.2.1 Složení domácnosti

- Počet členů zahrnuje všechny osoby, pro něž byl v roce 2005 vybraný byt obvyklým bydlištěm, a to včetně osob dočasně nepřítomných (dovolená, pobyt v nemocnici) a osob pracujících nebo studujících mimo domov, pokud měly na svou domácnost jasnou

finanční vazbu a neměly žádné jiné vlastní bydliště. Nejsou zahrnuty osoby dlouhodobě nepřítomné, bez existenční vazby na vybranou domácnost.

- Za pracující byly považovány osoby, u nichž v roce 2005 převažovala pracovní činnost, tj. osoby v běžném pracovním poměru, členové produkčních družstev, osoby samostatně výdělečně činné a osoby pomáhající v rodinném podniku, které za svou práci nedostávaly odměnu. Za období pracovní činnosti se považovala též doba pobírání dávek nemocenského pojištění (nemoc, mateřská dovolená). Do pracujících osob byli započtení i studenti, kteří při studiu soustavně pracovali (v pracovním poměru nebo v podnikání), dále důchodci a osoby pobírající rodičovský příspěvek s pravidelnými příjmy ze závislé činnosti nebo podnikání.
- Z celkového počtu pracujících jsou zvlášť vyčísleny osoby samostatně výdělečně činné, tj. osoby, které podnikaly na základě živnostenského oprávnění nebo na základě zvláštních předpisů, účastníci společného podnikání na základě smlouvy (společnosti s ručením omezeným, obchodní společnosti), dále osoby vykonávající nezávislé povolání (lékaři, advokáti, daňoví poradci) a osoby pracující za honoráře (umělci, tlumočníci).
- Za nezaopatřené děti byly v souladu se zněním zákona 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, považovány děti do 25 let včetně, pokud se soustavně připravovaly na budoucí povolání, i když měly vlastní příjem (sirotčí důchod, stipendium, sociální dávky, příjmy z krátkodobé pracovní činnosti) a dále děti, které pro svůj duševní nebo tělesný stav nebyly schopny připravovat se na budoucí povolání nebo si zajistit vlastní obživu a dosud nepobíraly invalidní důchod.
- Nepracující důchodci jsou osoby, které pobíraly jakýkoliv důchod (kromě sirotčího) a které neměly příjmy z pracovní činnosti, resp. doba pobírání důchodu byla delší než 6 měsíců.
- Jako nezaměstnané se vyznačovaly osoby, které po převažující část roku 2005 byly vedeny v evidenci úřadu práce nebo aktivně hledaly zaměstnání a současně byly připraveny nejpozději do 14 dnů do něj nastoupit.
- Mezi osoby pobírající rodičovský příspěvek byly zařazeny osoby bez pravidelných příjmů z ekonomické aktivity, tedy ty, které pobíraly pouze tento příspěvek,
- Ostatní - jsou osoby pečující o domácnost, o nemohoucího člena domácnosti nebo jinou blízkou osobu, osoby žijící z majetku a ostatní bez vlastních příjmů, které nebylo možno zařadit do žádné z předcházejících skupin.
- Pro porovnávání úrovně příjmů různých typů domácností se zpravidla používají průměry na osobu (na hlavu), příp. na domácnost. V poslední době se provádějí též výpočty průměrů na tzv. spotřební (ekvivalentní) jednotku. Přepočtení na spotřební jednotku je vhodné proto, že bere v úvahu velikost a demografické složení domácnosti. Výpočet těchto jednotek je konstruován tak, aby odrážel tzv. úspory z počtu ve vícečlenných domácnostech, tj. úspory na nákladech na předměty a služby, které slouží většímu počtu členů domácnosti (domácí spotřebiče, elektřina apod.). V evropských zemích se používají dvě stupnice spotřebních jednotek (dále SJ). Standardní stupnice OECD (v tabulkách zkráceně "SJ OECD") přiřazuje první dospělé osobě v domácnosti váhu 1,0, dalším osobám starším 13 let váhu 0,7 a dětem do 13 let včetně váhu 0,5. Ve stupnici EU (v tabulkách "SJ EU"), někdy označované jako "redukováná", jsou více zohledněny úspory z počtu, váhy pro výše uvedené skupiny osob jsou 1,0 – 0,5 – 0,3.

2.2.2 Charakteristiky domácností

- Osoba v čele domácnosti - v úplných rodinách (manžel - manželka, druh - družka) je jí vždy muž, bez ohledu na jeho ekonomickou aktivitu. U neúplných rodin (jen jeden rodič s dětmi) a nerodinných domácností (osoby nespojené manželstvím nebo partnerským svazkem ani vztahem rodič - dítě) byla prvním hlediskem pro určení osoby v čele ekonomická aktivita a druhým výše peněžního příjmu jednotlivých členů domácnosti. Tato zásada byla uplatněna také u složitějších typů hospodařících domácností (např. při společném hospodaření více úplných rodin).
- Druh domácnosti byl zkonstruován na základě údajů za jednotlivé členy. V úplné rodině je základní jednotkou manželský (partnerský) pár s dětmi nebo bez dětí, v neúplné rodině je to jeden z rodičů a alespoň jedno dítě. K této základní jednotce mohou být z důvodů společného hospodaření přičleněny další jednotlivé osoby. Jestliže všechny děti jsou nezaopatřené a v hospodařící domácnosti nežijí jiné osoby, jedná se o tzv. čistou rodinu.
- Druh domácnosti EU byl vytvořen podle metodologie Evropské unie. Na rozdíl od národní definice v předchozím odstavci není tato definice založena přímo na rodinných vztazích, ale jedná se spíše o „ekonomickou“ typologii založenou na počtu dospělých a počtu závislých dětí v dané domácnosti. Kategorie "závislé dítě", se liší od v ČR používané kategorie "nezaopatřené dítě" (viz popis v části složení domácnosti). Podmínkami pro závislé dítě vyhovují všechny děti do 16 let a dále děti ve věku 16 - 24 let, pokud v době šetření nepracovaly nebo nebyly nezaměstnané a žily v domácnosti s alespoň jedním svým rodičem. Domácnosti jednotlivců a bezdětných dvojic byly ještě rozděleny do dvou skupin podle věku. Ve dvoučlenné domácnosti pro zařazení do první skupiny museli být ve věku do 64 let oba partneři; jestliže alespoň jeden z nich dosáhl věku 65 let, byla domácnost zařazena do skupiny druhé.
- Stáří manželství se zjišťovalo jen u manželských párů společně bydlících a hospodařících ve vybraném bytě; faktická manželství jsou soužití osob různého pohlaví a rodinného stavu nepotvrzená sňatkem (druh, družka)
- Vzdělání bylo rozděleno do 4 stupňů: základní, vyučení, úplné střední a vysokoškolské. Úplné střední vzdělání zahrnuje též vyučení s maturitou, pomaturitní studium a absolutorium vyšší odborné školy. Vysokoškolské vzdělání jsou všechny programy vysokoškolského studia, včetně bakalářského a doktorského.
- Zaměstnání bylo u pracujících osob vyznačeno dvoumístným kódem podle klasifikace zaměstnání KZAM. Údaje v publikaci jsou agregované za 9 hlavních tříd a vztahují se k osobě v čele domácnosti. Příslušníci armády byli zařazeni do třídy 1 - vedoucí a řídicí pracovníci.
- Sociální skupina domácnosti byla odvozena od sociální skupiny osoby v čele domácnosti; sociální skupina ostatních členů se nebrala v úvahu, pouze u domácností důchodců se přihlíželo k ekonomické aktivitě ostatních členů.
 - **domácnosti zaměstnanců** - osoba v čele byla v pracovním nebo služebním poměru, příp. vykonávala funkci, do níž byla zvolena či jmenována; podle nejvyššího dosaženého vzdělání osoby v čele se tyto domácnosti člení na:
 - *domácnosti nižších zaměstnanců*, jestliže osoba v čele měla základní vzdělání nebo byla vyučená (bez maturity) a
 - *domácnosti vyšších zaměstnanců*, kde osoba v čele dokončila úplné střední vzdělání (s maturitou) a vyšší,

- **domácnosti samostatně činných osob** - osoba v čele domácnosti se zabývala podnikáním nebo vykonávala nezávislé povolání v jakémkoliv oboru, včetně odvětví zemědělství, lesnictví a rybolovu,
 - **domácnosti důchodců** – v čele domácnosti byl nepracující důchodce; dělí se na dva podtypy podle toho, zda některý z dalších členů domácnosti pracoval,
 - **domácnosti nezaměstnaných** – osoba v čele domácnosti byla vyznačena jako nezaměstnaná (přitom v úplných rodinách mohla manželka nebo dítě pracovat),
 - **ostatní domácnosti** - osoba v čele nebyla ekonomicky aktivní ani nepobírala důchod; byly to např. osoby pobírající rodičovský příspěvek, studenti, osoby žijící z majetku.
- Životní minimum bylo vypočteno pro každou samostatně hospodařící domácnost zvlášť na základě jejího složení, věku dětí a zákonných částek životního minima platných v roce 2005. Děti byly do věkových kategorií zařazeny podle věku dokončeného v r. 2005. Částky životního minima v Kč na měsíc byly následující:

Částky pro jednotlivé osoby		Společné částky pro domácnosti	
dítě do 6 let	1 720	jednotlivec	1 940
dítě od 6 do 10 let	1 920	2 osoby	2 530
dítě od 10 do 15 let	2 270	3 nebo 4 osoby	3 140
dítě od 15 do 26 let	2 490	5 a více osob	3 520
ostatní osoby	2 360		

2.2.3 Peněžní a naturální příjmy

Za domácnost byly zjišťovány příjmy vázící se k domácnosti jako celku; šlo zejména o dávky státní sociální podpory a dávky podmíněné sociální potřebností, pro jejichž přiznání se posuzují příjmy celé domácnosti. U domácností se zjišťovaly také příjmy z event. pronájmů nemovitostí a movitých věcí a samostatné příjmy dětí do 16 let. V rámci dotazování jednotlivých osob pak byly zjišťovány příjmy z hlavní a vedlejší pracovní činnosti, dávky nemocenského a důchodového pojištění, podpora v nezaměstnanosti, sociální dávky příslušející konkrétním osobám (rodičovský příspěvek či dávky pro zdravotně postižené) a ostatní příjmy jako např. z kapitálového majetku, prodeje, různých druhů pojištění apod.

Příjmy ze závislé činnosti (hlavní i vedlejší) se zjišťovaly hrubé nebo čisté, příjmy z dohod o provedení práce a dohod o pracovní činnosti pouze jako hrubé. Osoby zabývající se podnikáním měly několik možností pro vyjádření výsledku svého hospodaření. Mohly uvést výši hrubého zisku/ztráty podle daňového přiznání, roční vyměřovací základ pro zdravotní a sociální pojištění, hospodářský výsledek podle účetní závěrky či vlastní odhad hrubého nebo čistého zisku příp. ztráty. Příjmy z pronájmu se šetřily buď hrubé nebo čisté podle toho, který údaj byla domácnost schopna poskytnout. Všechny další druhy příjmů byly zjišťovány jako čisté a teprve při zpracování z nich byly podle platných předpisů odhadnuty příslušné hrubé částky. Protože u jednotlivých osob byly zapisovány nezdanitelné a odčitatelné položky příjmů a daňové zvýhodnění na děti, bylo možné dopočítat odpovídající částky na zdravotní a sociální pojištění a daň z příjmu fyzických osob, jejichž odečtením vznikl za každou osobu čistý příjem. Z dílčích čistých příjmů za osoby byl pak pro toto šetření vytvořen hlavní národní ukazatel (zcela srovnatelný s dosavadními mikrocenzou) - **čistý peněžní příjem domácnosti**.

Vedle tohoto národního ukazatele o příjmu domácnosti bylo třeba zkonstruovat podle metodiky stanovené Eurostatem pro potřeby mezinárodního porovnání a pro výpočet

ukazatelů (indikátorů) hodnotících míru chudoby tzv. **disponibilní příjem domácnosti**. Rozdíl mezi oběma uvedenými příjmovými ukazateli spočívá v zahrnutí, resp. vyloučení některých dílčích příjmů příp. výdajů domácností. Konkrétně se jedná o jednorázové přijaté a pravidelně vydávané peněžní transfery mezi domácnostmi, naturální požitky, příjmy z životního pojištění, daň z nemovitosti.

Výši **naturálních příjmů** domácnost uváděla odhadem podle množství spotřebovaných potravin a ostatních výrobků a služeb, produktů z vlastního hospodářství nebo podniku během roku 2005 (např. potraviny a užitková zvířata z vlastního hospodářství, hodnota jídel z vlastní restaurace, pečivo z vlastní pekárny apod.). Součástí těchto příjmů je i ocenění naturálních požitků zaměstnanců, kteří bezplatně používali služební motorové vozidlo pro soukromé účely. V těchto případech byla do naturálních příjmů zaměstnance podle zákona o daních z příjmů připočtena za každý měsíc používání tohoto vozidla nejnižší možná částka 1000 Kč.

Podrobné položky peněžních příjmů jsou uvedeny v tab. 1; řada z nich má ovšem dost nízkou hodnotu a tak byla pro ostatní tabulky zvolena legenda stručnější. Podrobnější členění je uváděno pro hrubé příjmy:

Vysvětlivky k některým položkám:

- Příjmy ze závislé činnosti byly definovány v duchu zákona o dani z příjmů fyzických osob, tj. zahrnují peněžní příjmy z pracovně-právního, služebního nebo obdobného poměru mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, dále příjmy členů, společníků, jednatelů různých společností za práce vykonávané pro danou společnost, odměny členů statutárních orgánů a dalších orgánů právnických osob, funkční požitky, odměny učňů za práci konanou v praktické části výuky, odměny plynoucí z dohod o práci.
- Příjmy z podnikání zahrnují příjmy ze zemědělské výroby, lesního a vodního hospodářství, příjmy ze živnosti, z podnikání podle zvláštních předpisů, z výkonu nezávislého povolání, z autorských práv vč. práv příbuzných právu autorskému.

Do příjmů z hlavního zaměstnání byly zařazovány příjmy ze závislé činnosti, kterou dotazovaný vykonával jako svou jedinou nebo hlavní pracovní činnost. Rozhodnutí, co označit jako hlavní činnost, záleželo na dotazovaném.

Vedlejší příjmy ze závislé činnosti zahrnují mzdy a platy z vedlejšího zaměstnání, vykonávaného souběžně se zaměstnáním hlavním, resp. souběžně s podnikáním jako hlavní činností, příjmy plynoucí z dohod o pracovní činnosti nebo dohod o provedení práce.

Analogicky do vedlejších příjmů z podnikání byly zařazeny příjmy z podnikání vykonávaného jako vedlejší činnost (dotazovaný jako hlavní uvedl pracovní poměr).

- Sociální příjmy jsou v podstatě čisté. Hrubá částkou do nich byly započteny pouze ojedinělé případy důchodů převyšujících hranici příjmu osvobozeného od daně, u nichž bylo provedeno zdanění částky nad stanovený limit (162 tis. Kč).

V položce nemocenské jsou všechny druhy dávek nemocenského pojištění, tzn. i peněžitá pomoc v mateřství, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, podpora při ošetřování člena rodiny.

Ostatní dávky státní sociální podpory zahrnují dávky pěstounské péče, porodné a pohřebné.

Jiné sociální příjmy kromě dále uvedených dávek sociální potřeby zahrnují odchodné a výsluhové příspěvky vyplácené u některých druhů povolání, různé sociální dávky a příspěvky jako např. příspěvek při péči o osobu blízkou, příspěvek na lázeňskou léčbu a další dávky

sociální péče pro rodiny s dětmi, staré a těžce zdravotně postižené občany vyplácené většinou obecními úřady.

Dávky sociální potřeby zahrnují pravidelné i jednorázové peněžní částky, příp. věcné dávky (jejich hodnotu v Kč) poskytnuté domácnostem na základě zákona o sociální potřeby.

▪ Ostatní příjmy

Příjmy z kapitálového majetku jsou úroky z vkladů, výnosy z dluhopisů, vkladových a podílových listů, dividendy z akcií, podíly na zisku společností s.r.o., komanditních společností, příjmy z kapitálového majetku ze zahraničí.

Jiné příjmy zahrnují příjmy z příležitostných pronájmů, příjmy z životního a neživotního pojištění, příjmy od organizací jinde neuvedené např. stipendia, kapesné učňů, náhrady související s nápravou majetkových křivd, příspěvky od charitativních a neziskových organizací, výhry z loterií, sázek a hracích automatů, ceny z veřejných a sportovních soutěží, příjmy z dědictví, odstupné za uvolnění bytu, pravidelné peněžní transfery od osob žijících v jiné domácnosti (alimenty, příspěvky dětem nebo manželce/manželovi žijícím odděleně, náhrady za způsobené škody), státní podporu a úroky v případech jednorázových výplat stavebního spoření, odměny za příležitostné práce bez smlouvy.

2.2.4 Výdaje na bydlení

V případech, kdy ve vybraném bytě bydlely 2 nebo více hospodařících domácností, rozepisovaly se výdaje na bydlení podle jejich podílu na úhradě.

Pokud domácnost uvedla některé výdaje na bydlení pouze souhrnně jako součást nájemného (detailní rozpis neznala), byly dílčí částky nákladů na bydlení odhadnuty z údajů za domácnosti, které podrobné údaje sdělily. Ke konstrukci odhadů byly použity regresní modely zohledňující druh domu (rodinné domky vers. jiné), typ nájemného (tržní vers. regulované), počet členů domácnosti a místně (v rámci obce, resp. sčítacího obvodu) obvyklé náklady.

2.3. Popis a vysvětlivky k tabulkám

Publikace obsahuje jednak tabulky za hospodařící domácnosti (tab. 1 až 14) a jednak tabulky za osoby 16leté a starší (tab. 15 až 17). Tab. 18 uvádí v členění podle různých charakteristik podíl osob ohrožených chudobou. Údaje v jednotlivých políčkách tabulek byly vypočteny z prvotních dat a zaokrouhleny. Z toho vyplývá, že počet domácností nebo osob celkem nemusí být roven součtu četností v daném třídění, obdobně u údajů za struktury z důvodu zaokrouhlování není vždy součet roven 100.

Pokud se v hlavičce příp. legendě používá zkrácený výraz "děti", míní se tím vždy děti nezaopatřené v duchu definice zákona o státní sociální podpoře, s výjimkou tabulek 9 a 18, kde pro děti platí EU definice závislého dítěte - viz kap.2.2.2. Při třídění domácností podle výše peněžních příjmů byl vždy používán příjem čistý.

Publikační tabulky za hospodařící domácnosti jsou koncipovány tak, aby navazovaly na dřívější obsahově podobná šetření (Mikrocenzus 1996 a 2002, Sociální situace domácností 2001) a předchozí šetření Životní podmínky 2005, což umožňuje hodnocení vývoje příjmů domácností a dalších vybraných ukazatelů v čase. Proto byl jako hlavní ukazatel na národní úrovni zachován čistý peněžní příjem domácnosti. Ze záhlaví jednotlivých tabulek je zřejmé,

za jaké soubory (resp. podsoubory) domácností jsou údaje zpracovány. Tabulky mají vesměs 5 částí (označených názvem a písmeny a) až e)), které mají samostatné legendy:

- a) Základní údaje o složení domácností a jejich příjmech. Údaje o peněžních příjmech jsou publikovány převážně jako průměry na osobu, ve vybraných tabulkách byly příjmy přepočteny na spotřební jednotku EU. Průměrný počet spotřebních jednotek na domácnost uvedený ve všech tabulkách umožní uživatelům po jednoduchém přepočtu získat průměry na spotřební jednotku také u ostatních publikovaných třídění. V tab. 1 jsou údaje o peněžních příjmech v podrobnějším členění, v ostatních tabulkách je legenda omezena jen na hlavní zdroje příjmů.
- b) Informace o příjmovém rozdělení domácností a osob podle pevně stanovených příjmových skupin. Intervaly příjmových skupin jsou stejné jako v šetření Životní podmínky 2005. Příjmy domácností jsou dále vztaženy k násobkům životního minima a násobkům mediánu průměrného příjmu na osobu vypočteného z příjmového rozdělení osob za úhrn domácností. Tato část není zařazena do tabulek, kde peněžní příjmy na osobu byly použity jako třídící hledisko.
- c) Charakteristiky domácností, které udávají jejich strukturu podle nejružnějších třídících znaků a tak doplňují, resp. vysvětlují údaje o příjmech.
- d) Charakteristiky bydlení u daných skupin domácností, jejich vybavenost vybranými předměty a náklady na bydlení, které jsou vyjádřeny jako měsíční průměry za domácnost.
- e) Subjektivní pohledy domácností na úroveň jejich bydlení, problémy finančního charakteru např. ve spojení s úhradou nákladů na bydlení, splácení půjček, hospodaření s příjmem domácnosti.

2.3.1 Poznámky k některým tabulkám za hospodařící domácnosti

Tab. 1 poskytuje údaje, které jsou srovnatelné v dlouhé časové řadě. Nabízí pohled na změny v sociální skladbě domácností ČR, změny jejich demografických charakteristik a vývoj příjmů.

Tab. 2, 3 a 4 - decilové rozdělení úhrnu domácností podle čistého peněžního příjmu na osobu a na spotřební jednotku EU a kvintilové rozdělení domácností zaměstnanců a důchodců podle čistého peněžního příjmu na osobu. Příslušné domácnosti byly setříděny podle výše čistého peněžního příjmu na osobu, resp. na spotřební jednotku EU - v případě decilů do 10 a u kvintilů do 5 stejně velkých skupin. Za tyto skupiny pak byly prováděny samostatné výpočty. Hodnoty decilu a kvintilu jsou dány příjmem poslední domácnosti v příslušné decilové, resp. kvintilové skupině. Při přepočtu údajů z výběru na celou populaci nelze zajistit, aby byl v jednotlivých skupinách dodržen přesně stejný počet jednotek, takže absolutní údaje o počtu domácností v jednotlivých intervalech se nepatrně liší.

Tab. 5 je výsledkem porovnání měsíčních čistých peněžních příjmů domácností s jim příslušejícím životním minimem (ŽM) vypočteným na základě částek ŽM pro osoby a domácnosti v roce 2005. Násobky ŽM byly voleny tak, aby navazovaly na předpisy o poskytování dávek státní sociální podpory platné v roce 2005.

Tab. 6 a 7 zahrnují údaje o domácnostech tříděných podle počtu nezaopatřených dětí a počtu pracujících členů domácnosti.

Tab. 8 poskytuje přehled o bezdětných domácnostech v členění na domácnosti s pracujícími a bez pracujících členů.

Tab. 9 - třídění podle definice používané EU umožňuje mezinárodní srovnání. Podle této typologie se třídí např. domácnosti ohrožené chudobou..

Tab. 10 - třídění podle velikosti obce, která je odvozena z počtu obyvatel k 31. prosinci 2004 podle správní organizace k 1. lednu 2005 vykázaných demografickou statistikou.

Tab. 13 - druh domácnosti a vzdělání. Do zpracování byly zahrnuty pouze domácnosti s ekonomicky aktivní osobou v čele, v úplných rodinách je vzdělání osoby v čele kombinováno se vzděláním manželky. Nejsou zahrnuty kombinace s nedostatečnou četností. Do základního vzdělání bylo zahrnuto i vyučení (bez maturity), příp. osoby s neukončeným vzděláním.

2.3.2 Poznámky k tabulkám za osoby

Tab. 15 až 17 - osoby jsou tříděny podle demografických charakteristik a velikosti obce. Vedle stručných údajů o ekonomické aktivitě je převážná část údajů v tabulce věnována výsledkům subjektivního sebehodnocení zdravotního stavu. Ve zpracování otázek týkajících se zdravotního stavu jsou zařazeny pouze přímé odpovědi dotazovaných osob, nepřipouštěly se tzv. proxy odpovědi, tj. možnost, aby za ně odpověděl jiný člen domácnosti. Procentní zastoupení jednotlivých důvodů „proč nešel k lékaři, resp. zubaři i když to potřeboval“ bylo vypočteno pouze z odpovědí osob, kde tato situace nastala.

Tab. 18 - podle metodiky EU se výpočet míry chudoby (at-risk-of-poverty rate) opírá o tzv. ekvivalizovaný příjem, což je podíl disponibilního příjmu domácnosti (viz kap. 2.2.3) a počtu jejích spotřebních jednotek (viz. kap. 2.2.1). Vypočtený ekvivalizovaný příjem v domácnosti se přiřazuje všem jejím členům (všechny osoby domácnosti mají stejný příjem). Ze souboru všech osob, seřazených vzestupně podle výše jejich ekvivalizovaného příjmu, se pak počítá hranice chudoby. Nejčastěji používanou hranicí chudoby 60% mediánu ekvivalizovaného příjmu. Jako doplňkové hranice se používají 40, 50 a 70% mediánu. Míra chudoby se vyjadřuje jako procentní podíl osob s ekvivalizovaným příjmem nižším než je zvolená hranice chudoby na celkovém počtu dané skupiny osob (osoby celkem a dále např. osoby podle pohlaví, věku, ekonomické aktivity). Tato jednotná metodika dává předpoklad pro potřebná mezinárodní srovnání mezi zeměmi uvnitř EU.

Převažující ekonomická aktivita osob obsahově v podstatě koresponduje s časovým vymezením ekonomické aktivity v kap. 2.1. Pro členění v této tabulce však musela však trvat alespoň 7 měsíců v roce 20054 a tudíž osoby, které tuto podmínku nesplňovaly, nebyly do výpočtu zařazeny.

Tabulku doplňují vybrané indikátory příjmové chudoby, které blíže charakterizují variabilitu příjmů a poskytují další, detailnější informace údaje o chudobě.

Koeficient příjmové nerovnosti (S80/S20 quintile share ratio) - podíl objemu příjmů připadajících na 20 % osob s nejvyššími příjmy na SJ EU (5. kvintil) k objemu příjmů připadajících na 20 % osob s nejnižšími příjmy na SJ EU (1. kvintil). Vyšší hodnota koeficientu znamená vyšší diferenciaci příjmů.

Indikátor relativního propadu příjmů (Relative median at-risk-of-poverty gap) - rozdíl mezi mediánem příjmu osob pod hranicí chudoby a danou hranicí chudoby, vyjádřený v % z této hranice. Vyšší hodnota ukazatele značí hlubší propad osob pod hranici chudoby. Indikátor byl vypočítán pro hranici chudoby stanovenou na 60% mediánu.

Giniho koeficient – počítá se z celého souboru osob, kde jsou osoby opět uspořádány vzestupně podle výše peněžního příjmu na SJ EU. Vyjadřuje vztah mezi kumulativním

podílem počtu osob a kumulativním podílem jejich příjmů. Pohybuje se od 0 do 1, přičemž vyšší hodnota značí větší nerovnost v příjmech, v publikacích se většinou uvádí v procentech.

3. Přesnost výsledků

Při interpretaci a analýze výsledků šetření „Životní podmínky“ je třeba mít neustále na paměti, že vznikly zpracováním dat získaných z výběrového šetření. Tzn. všechny publikované údaje jsou statistické odhady zatížené určitou chybou a nikoliv přesná čísla. Tato chyba má dvě složky - výběrovou a nevýběrovou.

Nevýběrová chyba se vyskytuje ve všech zjišťováních, tedy i u vyčerpávajících šetření. Může vzniknout z různých příčin, nejčastěji z důvodu nedokonalé metodiky nebo jejího nepřesného dodržování, dále též chybnými postupy při zpracování materiálu, neochotou respondentů sdělovat úplně a přesné informace apod. Precizní práci ve všech fázích přípravy a průběhu šetření ji lze tedy významně ovlivnit. Posoudit vliv nevýběrové chyby na výsledné údaje je dosti obtížné, při dobré definici kontrolních ukazatelů může k jejímu vyhodnocení posloužit porovnání se strukturou údajů zjištěnou při úplných cenzech.

Výběrová chyba vzniká v důsledku toho, že ze všech možných výběrů stejného rozsahu ze základního souboru se náhodně (bez vracení) vybírá pouze jeden výběrový soubor a údaje z něho reprezentují (po přepočtech) soubor základní - jinými slovy vzniká vztažením vlastností výběrového souboru na celý základní soubor. Chybu způsobenou volbou výběrového souboru lze s určitou předem zvolenou pravděpodobností vymezit na základě teorie výběrových šetření. Její velikost, zjednodušeně řečeno, závisí na rozsahu výběrového souboru (podsouboru/vzorku domácností příslušného typu), druhu výběru, četnosti výskytu daného ukazatele ve vzorku a jeho variabilitě.

Vzhledem k navýšení rozsahu výběrového souboru pro rok 2006 došlo ke zpřesnění většiny uváděných odhadů. Přetrvávajícím problémem je však relativně malá ochota domácností účastnit se šetření. To má za následek, zejména u opakovaných návštěv v rámci tzv. panelu, určité zúžení spektra domácností, za něž jsou získány a zpracovávány údaje. Takto zvyšující se zkreslení je kompenzováno metodou kalibrace vah popsanou v kap. 1.5.

3.1 Odhady výběrových chyb, intervaly spolehlivosti

Velikost výběrové chyby lze vyjádřit buď bodovým odhadem rozptylu, resp. směrodatné odchylky, nebo intervalem spolehlivosti pro odhad sledovaného ukazatele. Nejčastěji se okolo odhadu konstruuje tzv. 95 % interval spolehlivosti (vynásobením směrodatné odchylky odhadu kvantilem normovaného normálního rozdělení, tj. hodnotou 1,96). Jedná se o interval, ve kterém s 95 % pravděpodobností leží skutečná hodnota odhadované charakteristiky. V této publikaci jsou sledovanými ukazateli buď absolutní četnosti, resp. frekvence, výskytu nějakého sledovaného znaku, nebo průměry příp. součty nějaké příjmové položky.

V teorii výběrových šetření se nejčastěji rozlišují dva typy úhrnů, a to úhrny základní a dílčí. **Základní úhrny** jsou primární úhrny určité statistické veličiny za celý základní soubor. **Dílčí úhrny** jsou vypočteny za podsoubory, které vznikají na základě třídění (např. podle sociální skupiny osoby v čele domácnosti)

Největším problémem při stanovení výběrové chyby je výpočet směrodatné odchylky, která se pro každý typ odhadu počítá jinak. Nejsnadnějším je odhad směrodatné odchylky pro úhrn četnosti nebo pro relativní četnost výskytu určité charakteristiky v souboru (například počet domácností samostatně činných osob a jejich relativní zastoupení v celkovém počtu domácností). Pro ostatní odhady (např. úhrny příjmů, resp. z nich vytvořené průměry na

domácnost nebo osobu) je nutné směrodatnou odchylku počítat přímo z individuálních dat pro každý podsoubor zvlášť. Přiložené tabulky s intervaly spolehlivosti pro vybraná základní třídění dokumentují, jak se přesnost výsledků projevuje u různých typů domácností a různých druhů příjmů.

3.2 Intervaly spolehlivosti pro četnosti

Následující dva výrazy jsou zjednodušenými aproximacemi přesných vzorců a lze je použít jen u náhodných veličin s binomickým rozdělením, tj. pro odhad úhrnu četností (např. charakteristiky domácností - počet neúplných rodin apod.). Odchyłky mezi aproximacemi a přesnými vzorci potom nejsou statisticky významné. Vzorec pro dílčí úhrny však může dávat nepřesné výsledky pro malé odhady základního úhrnu (dále charakteristiky A). Z tohoto důvodu v Tab. II. nejsou vůbec uváděny hodnoty v levém horním rohu.

Oba vzorce mohou být užity jako návod na dopočet intervalu spolehlivosti pro náhodné veličiny s binomickým rozdělením:

a) pro základní úhrn

95% interval spolehlivosti odhadu $Y_A = y_A \mp 1,96 \cdot s_{y_A}$, kde

$$s_{y_A} \cong N \cdot \quad (1a)$$

a kde N je velikost základního souboru (celá populace),
 f je příslušná relativní velikost výběrového souboru,
 y_A je odhad úhrnu Y_A charakteristiky A v zákl. souboru.

Pozn: V případě, že se odhaduje interval spolehlivosti pro relativní četnost, nahradí se podíl v čitateli zlomku touto relativní četností.

b) pro dílčí úhrn (zkoumané charakteristiky B na množině A)

95% interval spolehlivosti odhadu $Y_{AB} = y_{AB} \mp 1,96 \cdot s_{y_{AB}}$, kde

$$s_{y_{AB}} \cong y_A \cdot \quad (1b)$$

a kde y_A je odhad úhrnu charakteristiky A v základním souboru,
 f je příslušná relativní velikost výběrového souboru,
 y_{AB} je odhad úhrnu Y_{AB} charakteristiky B na množině A.

Pozn.: Podíl v čitateli zlomku je možné opět nahradit příslušnou relativní četností charakteristiky B na množině A.

Způsob použití přílohových tabulek pro určení intervalu spolehlivosti pro četnost

Tab. I Odhady 95 % intervalu spolehlivosti základních úhrnů pro soubor domácností a osob v ČR

Tabulka je určena ke zjištění přibližného 95 % intervalu spolehlivosti základních úhrnů četností ze souboru domácností nebo ze souboru osob na úrovni celé České republiky. Najdeme-li například v *Tab. I - Domácnosti podle sociálních skupin* odhad počtu domácností nezaměstnaných roven 191,7 tis. a chceme-li se dozvědět, jaká je spolehlivost tohoto odhadu, vyhledáme v tab. I. ve sloupci *Domácnosti v ČR - velikost odhadu v tis.* řádek nejbližší číslu 192, tedy 200. Na tomto řádku nalezneme příslušný interval spolehlivosti, což je v tomto případě absolutně $\pm 19,8$ tis., pro relativní četnost je interval spolehlivosti $4,97 \pm 0,49$ %. Odhad je možný ještě dále zpřesnit jednoduchou lineární interpolací.

Tab. II Odhady 95 % intervalů spolehlivosti odhadů dílčích úhrnů četnosti pro soubor domácností

Tabulka je určena ke zjištění přibližného 95 % intervalu spolehlivosti dílčích úhrnů četností ze souboru domácností na úrovni celé České republiky. Chceme-li například zjistit spolehlivost odhadu četnosti neúplných rodin v domácnostech nezaměstnaných, jichž bylo 22 % z 191,7 tis., vyhledáme v tab. II. řádek nejbližší číslu 192, tedy opět 200 a sloupec nejbližší číslu 22, tedy 20. Příslušný interval spolehlivosti pro relativní četnost je potom $22,0 \pm 4,06$ %. Odhad intervalu spolehlivosti je opět možno upřesnit pomocí lineární interpolace.

3.3 Intervaly spolehlivosti v obecném případě

Pokud se nejedná o náhodnou veličinu s binomickým rozdělením, nelze užít předchozí aproximace a je nutné směrodatnou odchylku počítat přímo z individuálních dat. Jelikož jsou předmětem výpočtů vždy průměrné hodnoty nebo součty za výběrový soubor přepočtené na populaci, centrální limitní věta umožňuje stanovit α % interval spolehlivosti pro odhad h ukazatele H pomocí obecného vztahu:

$$h \mp u_{1-\alpha/2} \cdot s_h, \quad (2a)$$

kde h je odhad ukazatele H a
 s_h je směrodatná odchylka odhadu h
a $u_{1-\alpha/2}$ je kvantil normovaného normálního rozdělení.

Intervaly spolehlivosti pro průměrný příjem na osobu

Příjmy se zjišťují za celou domácnost. Proto se průměrný příjem na osobu počítá jako poměr 2 náhodných veličin y - celkový součet příjmů a x - celkový počet osob. Za předpokladu prostého náhodného výběru bez vracení při vážení výběrových dat vahami w lze interval spolehlivosti stanovit na základě vzorce:

$$(2b)$$

kde $u_{1-\alpha/2}$ je kvantil normovaného normálního rozdělení (v našem případě 1,96),
 n je počet prvků ve výběru,

a resp. jsou vážené výběrové úhrny resp.

Při výpočtech intervalů spolehlivosti v tabulkách III. až V. se sice z tohoto vzorce vycházelo, ovšem navíc se do každého jednotlivého výsledku promítl ještě vliv tzv. *design efektu*. Je to vlastně vliv skutečnosti, že výběrovým schématem ve skutečnosti nebyl prostý náhodný výběr, jak standardní vzorce předpokládají, ale výběr stratifikovaný na úrovni kraje a 4 velikostních skupin obcí a dále dvoustupňový (nejprve náhodný výběr sčítacích obvodů a následně bytů v každém z nich). Obecně se vyjadřuje podle vzorce:

$$deff(h) = s_h^2 / s_h^2\{pnv\}, \quad (3)$$

kde s_h^2 je rozptyl proměnné h při skutečném výběrovém schématu
a $s_h^2\{pnv\}$ je rozptyl proměnné h při prostém náhodném výběru.

Z obecné teorie je známo, že stratifikace výběru rozptyl o něco snižuje, zatímco „dvoustupňovost“ naopak činí odhady ze stejného počtu pozorování méně vydatnými. Do výběrového souboru se vzhledem k vyššímu celkovému počtu bytů dostalo absolutně i relativně více poslučovaných sčítacích obvodů. Vliv zmíněného design efektu se tedy v souladu s očekáváními o něco snížil a jeho hodnoty se u ne zřídka zastoupených druhů příjmů za celou ČR pohybovaly v intervalu 1,0 až 1,3. Např. u hlavního ukazatele - čistého peněžního příjmu na osobu za celou ČR činil design efekt 1,19.

Pro výpočet hodnot v tabulkách III. až V. byla tedy použita modifikace vzorců (2a) resp. (2b) s tím, že bylo nutné zvlášť pro každý případ rozložit variabilitu na jednotlivé složky podle použitého výběrového schématu.

x x x

Záměrem této publikace je zveřejnit výsledky v pořadí druhého šetření o příjmech a životních podmínkách domácností ČR realizovaného pod názvem Životní podmínky 2006. Údaje získané šetřením umožňují zpracovat i další třídění, která tato publikace neuvádí. Případným zájemcům zprostředkuje jejich zpracování v rámci svých placených služeb (úhrada nákladů zpracování) Odbor informačních služeb ČSÚ, Na padesátém 81, 100 82 Praha 10 - Strašnice, tel. 274 052 304 nebo 274 052 648, e-mail: infoservis@czso.cz